

ENGELLİ ÇOCUK İÇİN EĞİTİMİN ÖNEMİ

Bu makalemde özel eğitimin ne olduğuna, kimlerin özel eğitimden yararlandığına, Türkiye’de özel eğitimin gelişim sürecine değineceğim ve özel eğitime gereksinim duyan çocuklar için özel eğitimin önemine vurgu yapacağım.

Çoğumuz çevremizde görmeyen, işitemeyen, yürüyemeyen, konuşurken kekeleyen, bazı derslerde güçlükleri olan ya da herkesten farklı bir ilgi alanı olan veya daha küçük yaşlarda kendi kendine okuma yazma öğrenen çocuklarla muhakkak karşılaşmışızdır. Bu çocukların bizden birçok yönüyle farklı olduğuna da tanıklık etmişizdir. Dolayısıyla bu tarz özellikler gösteren çocuklar, özel eğitime gereksinim duyan çocuklar olarak tanımlanırlar. Bunlara normal eğitim kurumlarında uygulanan *standart programlar* uygulanmaz. Özel eğitim programları uygulanması gerekir. Bu bireylerin varlığı, insanlık tarihi kadar eski olmakla beraber, çağdaş anlamda eğitimleri ve eğitim şekilleri yenidir. Dolayısıyla özel eğitim, anlayış ve uygulama olarak değişik aşamalardan geçmiş olsa da son yıllarda genel eğitimin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir.

Özel eğitim, yetersizlikten etkilenmiş çocuklara sunulan, üstün özellikleri olanların yetenekleri doğrultusunda kapasitelerinin en üst düzeye çıkmasını sağlayan, *yetersizliği* engele dönüştürmeyi önleyen, engelli bireyi kendine *yeterli* hale getirerek topluma kaynaşmasını ve bağımsız, üretici bireyler olmasını destekleyecek becerilerle donatan eğitimidir. Özel eğitim, mevcut eğitim sisteminin ayrılmaz bir parçası olarak görülür. Diğer taraftan öğretmen öğrenci oranları, sınıf ortamının büyüklüğü ve çocuğun bu ortama yerleştirilmesi, hizmet verecek personelin öğrenciye göre dağılımı ve türleri, ne kadar kaynak sağlanması gerektiği gibi yönetsel konuları da kapsar. Ayrıca toplumsal politikaları oluşturma yaklaşımında özel eğitim, bireyin vazgeçilmez temel insan hakkı olarak yorumlanmaktadır. Yetersizliği olan bireye karşı değişmesi gereken tutumları ön plana çıkartılması gerektiğine işaret edilmektedir. Dolayısıyla, özel eğitim temelde iki farklı görevi üstlenmektedir: Birincisi, bir müdahale biçimi olarak özel eğitim. İkincisi, öğretim biçimi olarak özel eğitim. Her ikisini özetleyecek olursak:

1- Bir Müdahale Biçimi Olarak Özel Eğitim: Özel eğitim her şeyden önce yetersizliği olan bireylere yapılan *amaçlı* bir müdahaledir. Başarılı bir müdahalenin; yetersizliği olan bireyin öğrenme ortamına, okul ve topluma etkin katılımına ket vuran tüm engelleri ortadan kaldırması, o engellerden bireyi koruması ya da o engellerin üstesinden gelmesini sağlaması gerekir. Müdahalenin bu bağlamda üç temel uygulanma biçimi bulunmaktadır. Birincisi *önleyici*; önemsiz problemlerin potansiyel oluşturmalarına ve yetersizliğe dönüşmesine müdahale etmek. Ağır derecede yetersizliği olan çocuklara ne kadar erken müdahale edilirse, yetersizliğin çocuğun gelişimi üzerinde oluşturabileceği olumsuzluklar da o kadar erken önlenir. İkincisi *iyileştirici*; öğretim yoluyla yetersizliğin etkilerini ortadan kaldırmak. İyileştirici müdahalenin hem eğitimsel hem de rehabilitasyon (iyileştirme) boyutu bulunmaktadır. Bu iki alanın ortak amacının yetersizliği olan bireyin yaşamını daha nitelikli ve bağımsız hale getirmek için onu gerekli becerilerle donatmak ve yaşama uyumunu sağlamaktır. Üçüncüsü ise *ödünleyici*; bireyin yetersizliğine rağmen başarılı olabilmesini sağlayacak becerilerin ve araçların nasıl kullanılacağını ona öğretmek. Bu müdahale, yetersizliğine rağmen bireye uygun (ödünleyici) *yeni becerilerin öğretilmesini* kapsar. *Ödünleyici müdahale* ile yetersizliği olan bireye, o bireyin

yetersizlikten dolayı sınırlı olan yaşantısını zenginleştiren ve kolaylaştıran becerilerin öğretilmesi kastedilmektedir.

2- *Öğretim Biçimi Olarak Özel Eğitim*: Özel eğitimi, genel eğitimden farklı kılan ve onu özel yapan, kimi kapsar? Neyi öğretir? Nasıl öğretir? Nerede uygulanır? Sorularının yanıtında yatmaktadır. Özel eğitim, özel gereksinimi olan, bu özelliğinden dolayı farklı eğitim gereksinimi duyan ve bireysel olarak planlanmış öğretim programlarıyla karşılanabilen çocukları kapsamaktadır.

Bu açıklamalardan sonra ülkemizde özel eğitimin genel durumuna biraz değindikten sonra, özel eğitimden yararlanan çocukların tanılama, değerlendirme, yerleştirmesine ve bunlar için özel eğitimin önemine değinmemizin konunun anlaşılması için iyi olacağı kanaatindeyiz. Türkiye’de özel eğitim 1951 yılından bu yana *örgün eğitim* hizmetleri arasında yer almıştır (Özsoy, 1996:2).

İlk kez 1983 yılında çıkarılan 2916 sayılı “Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu”nda, özel eğitime muhtaç çocukların yetiştirilmelerine dair esaslar belirlenmiştir. Türkiye’de özel eğitimin bu kadar erken başlamış olmasına rağmen ancak, 1997 yılından sonra tam anlamıyla özel eğitim yapılmaya başlanmıştır. Çünkü 1997 yılında 573 sayılı “Kanun Hükmünde Kararname”nin çıkması ile engellilere ilişkin özel eğitim esasları belirlenmiştir.

2006 yılında ise, 26184 sayılı resmi gazetede yayınlanan “Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği”nin yürürlüğe girmesinden sonra, gerçek anlamda özür gruplarına ve her engelliye özel eğitim verilmeye başlanmıştır. Günümüzde özel eğitime gereksinim duyan çocukların tanılanması, değerlendirmesi ve uygun özel eğitim ortamlarına yerleştirilmesinden illerde bulunan *Rehberlik ve Araştırma Merkezleri* sorumludur. Bu çocukların uygun kurumlara yerleştirmesi ise, il özel eğitim kurulu kararıyla yapılır.

Özel gereksinimli çocukların, mümkün olduğu kadarı eğitim sürecinin her aşamasına dâhil edilmesi gerekir. Hatta birçokları için hayat boyu eğitim zorunludur. Ancak bu bireylerin alacakları eğitim, normal eğitim kurumlarında verilmemektedir. Gerçi son zamanlarda bu kurumların bünyesinde *özel eğitim sınıfları* açılmış bulunmaktadır. Fakat bu sınıflarda sadece hafif zihinsel engeli öğrenciler veya kaynaştırma öğrencileri eğitim alabilirler. “Ülkemizde 2006-2007 eğitim öğretim yılı verilerine göre, tüm engelli çocuklar için açılmış bulunan 1164 özel eğitim sınıfı bulunmaktadır” (Sucuoğlu, 2009:229). Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 2009-2010 eğitim öğretim yılı verilerine göre, Türkiye’de tüm engel gruplarına yönelik açılan 700 özel eğitim okul ve bu okullarda özel eğitim alan 36.599 öğrenci bulunmaktadır. Diğer taraftan normal eğitim veren 1.485 ilköğretim okulunun bünyesinde açılmış olan 10.373 özel eğitim sınıfında 15.712 öğrenci özel eğitim almaktadır. 12.079 ilköğretim okulunda ise 34.914 sınıfta toplam 71.142 öğrenci kaynaştırma eğitimi almaktadır. 2.194 ortaöğretim okulunda ise 2.755 sınıfta 5.062 öğrenci kaynaştırma eğitimi almaktadır.

Kısacası Türkiye’de 2009-2010 eğitim öğretim verilerine göre 700 okul, 48.042 sınıfta toplam 128.515 öğrenci özel eğitim görmektedir. Bu sayıya rehabilitasyon merkezlerindeki, özel eğitim sınıfları dahil değildir. Yukarıda verilen sayılar sadece Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Okullarının bünyesinde bulunan sınıfları ifade etmektedir.

Özel eğitim ile uzaktan yakından ilgisi olan herkesin tereddütsüz anlaştığı bir husus da özel gereksinimli çocuklarda erken tanı ve erken yaşta eğitimin çok önemli olduğudur.

Sağlıklı bir şekilde konulan erken tanı, erken yaşta eğitim şansını artırır. Erken yaşta eğitim alan çocukların büyük aşamalar kaydettiği birçok bilim insanı tarafından ortaya konulmuştur (Kayaoğlu-Görür, 2008: 25). Aynı zamanda tıp biliminde erken tanı, tedavinin olumlu sonuç vermesi açısından ne kadar önemliyse, özel gereksinimli çocuklarda da erken tanı o denli önemlidir. Çünkü erken tanı ile çocuğa gerekli eğitim geciktirilmeden verilmeye başlanır. Dolayısıyla özel gereksinimli çocukların tedavisinde erken tanı ve tedavi, hastalığın seyrini değiştirmek ve çocuğun daha yüksek bir beceri düzeyine ulaşmasını sağlamak bakımından önemlidir.

Ayrıca özel eğitimin bir an önce başlatılması için önemlidir. Erken tanı konan özel gereksinimli çocuklarla yapılan çalışmalarda özellikle sosyal, duygusal ve dil alanında büyük gelişmeler sağlanmıştır (Özbey, 2005: 25).

Erken tanı ya da eğitsel tanı ile çocuğun, neyi bilip bilmediğini, hangi becerilere sahip olup olmadığını belirlemek için çeşitli testler ve çocuğun bireysel özelliklerine uygun diğer ölçme araçlarıyla geniş çaplı bir değerlendirme yapılarak çocuğun eğitim öncesi hazır bulunmuşluk düzeyi belirlenir. Bu tanılamada çocuğun tıbbi değerlendirme raporu ile zihinsel, fiziksel, ruhsal, sosyal gelişim öyküsü, tüm ihtiyaçları, eğitim hizmetlerinden yararlanma süresi ve bireysel gelişim raporu dikkate alınır (Birkan, 2009: 510).

Buna performans düzeyin belirlenmesi ya da eğitim öncesi değerlendirme de denir. Bu değerlendirmenin amacı çocuğun eğitimine nereden ve hangi kurumda başlanılacağını belirlemektir. Bu değerlendirmenin sonunda “Özel Eğitim Değerlendirme Kurulu Raporu” ve “Eğitim Planı” hazırlanarak, çocuk kendisine uygun eğitim kurumuna yerleştirilir. Ayrıca çocukların algılama düzeyleri, dikkat süreleri, beceriyi kavrama yetenekleri, var olan becerileri ve bu becerileri kullanabilme düzeyleri birbirinden farklı olduğu için, bütün özel eğitime gereksinim duyan çocuklara uygulanabilen standart bir eğitim programı da yoktur. Bu nedenle her bir çocuk için “Bireysel Eğitim Programı” denilen program hazırlanarak eğitimine başlanılır (Özbey, 2005: 77).

2006 Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’ne göre, özel eğitim gereksinimli çocuklar kendileri için uygun eğitim ortamlarına yerleştirilmektedirler. Yerleştirme sürecinde, öncelikle engelli olmayan akranlarının devam ettikleri sınıflar (en az sınırlandırılmış ortam) olmak üzere, özel eğitim sınıfları, özel eğitim okulları (en çok sınırlandırılmış ortam) gibi ortamlarda eğitim görmelerini sağlayacak şekilde karar alınır. Yerleştirmede çocuğun yetersizliğinin türü ve derecesi, tüm akademik ve akademik olmayan alanlardaki performansı, eğitimsel gereksinimleri ile ilgi ve istekleri temel alınarak evine en yakın okula ya da engellilik durumuna en uygun kuruma yönlendirilir (Sucuoğlu, 2009:232). Yaşlılarından farklı özellikler gösteren bu çocuklar için eğitimin amacı; yetersizliklerin üstesinden gelmelerini sağlamak, davranış problemlerini azaltmak, öz bakım becerilerini geliştirmek, akademik beceriler kazandırmak, yaşamda mümkün olduğu kadar bağımsız yaşam becerilerine sahip olmak olarak sıralanabilir. Bu amaçlar doğrultusunda, eğitime mümkün olduğu kadar erken başlanması, çocuğun birçok temel beceriyi bir an önce kazanarak aile ve toplum yaşantısına uyum sağlamasının kolaylaştırması açısından yararlı olacaktır.

Günümüzde özel gereksinimli çocuklar için erken tanı ne kadar önemliyse tedavisi için eğitimin de aynı oranda önemli olduğu kanıtlanmıştır. Özel eğitim, özel eğitime gereksinim duyan çocukların her türlü iletişim sorununda, gelişim duraklamalarında etkili

olduğu kesinleşmiş en önemli yaklaşımdır. Ama çocuğa bu tedaviden önce anne-babanın problemin niteliklerini iyice tanıması ve anlaması, kendi gücünü kullanmayı öğretmesi gerekir (Yazgan, 2004:195).

Özel gereksinimli çocukların eğitim ve tedavi uygulamalarında çeşitli yöntemler, farklı yaklaşımlar kullanılmaktadır. Bu yöntemlerin dayanak noktaları birbirinden farklılık gösterse hepsinin ortak noktası çocukların yeterliliklerini geliştirmek ve toplumsal yaşama uyum süreçlerini artırmaktır. Özel eğitime gereksinim tanısı alan her çocuk kişilik özellikleri, performans düzeyi ve ihtiyaçları açısından birbirinden farklı niteliklere sahiptir. Bu nedenle bir çocuk için kullanılan eğitim yöntemi veya tedavi uygulaması bir diğeri için etkili olmayabilir. Çocuğa ve aile yapısına uygun eğitim programının uygulanması hem çocuğun gelişimini hızlandıracak, hem de zamanı verimli kullanmamızı sağlayacaktır (Kayaoğlu-Görür, 2008: 84).

Özel gereksinimli çocukların eğitiminde genelde "Davranış Değişirme Modeli"ne dayalı eğitim programları kullanılmaktadır ve bu model sıklıkla operant koşullama ilkelerine dayanmaktadır.

Operant koşullama; Skinner'e göre sonuçların sistematik olarak düzenlenmesi yoluyla davranışın olabilirliğini azaltma ya da artırma işlemi şeklinde tanımlanmaktadır. Operant koşullama tekniklerinin temel alındığı modelde, aşağıdaki basamaklara önem verilmektedir; öncelikle çocuğun var olan performansı belirlenir ve hangi alanlarda beceri eksikliğinin olduğu saptanır. Beceri eksiklikleri belirlendikten sonra bu beceriler kendi içinde alt basamaklara ayrılır. Alt basamaklara ayrılan beceriler tek tek uygun programlar içinde geliştirilir. En sonunda ise, çocuğun verdiği olumlu tepkiler ödüllendirilir (Darıca-Abidoğlu ve Gümüşcü, 2005: 73-74).

Sonuç olarak, özel eğitim genel eğitimden içerik ve uygulama yönünden yani nelerin öğretileceği yönünden farklılaşmaktadır. Normal çocukların kendiliğinden edindikleri becerilerin büyük bir kısmını yetersizlikten etkilenmiş özel gereksinimli çocuklara, yoğun ve sistematik biçimde öğretmek gerekmektedir. Örneğin giyinme, soyunma, yemek yeme becerilerini normal çocuklar, yetişkinleri gözleyerek, taklit ederek öğrenirler.

Ancak çocuk yetersizlikten etkilenmiş ise örneğin görme engelli, ya da zihinsel engelli bir çocuk ise bu becerilerin öğretilmesi gerekir. Çünkü görme engelli çocuk, görmesindeki sınırlılık ya da yetersizlik nedeni ile gözleme ve taklit etme becerilerini sadece işitsel ve dokunsal uyarılarla yapabilmekte, görsel uyarıların yetersizliğinden dolayı algılayıp tepki vermemekte veya taklit edememektedir. Bunun için, özel eğitime gereksinim duyan çocuğa giyinme, soyunma, yemek yeme becerisi gibi gerekli tüm becerilerin zamanında sistematik ve aşamalı öğretilmesi gerekmektedir.

Aynı biçimde zihinsel yetersizliği olan çocuk duyu organlarında sınırlılık olmamasına karşın, bu organlarla almış olduğu uyarıların birleştirmede, saklamada ve geri çağırma yani bilişsel süreçlerdeki yetersizliklerinden dolayı bunları birleştirmede ve kullanmadaki zorluklarından dolayı ona, bu becerilerin öğretilmesi gerekmektedir.

Türkiye'de son dönemde özel eğitim ile ilgili gelişmeler yeterli olmasa da ilerleme kaydedildiği söylenebilir. Özellikle geç de olsa son yıllarda yasal düzenlemeler ve kurumsallaşma boyutunda ciddi gelişmelerin olması sevindiricidir. Ancak eğitim öğretimin kurumlarda *ne kadar etkili* yapıldığı tartışma konusudur. Çünkü gerek resmi özel eğitim kurumların gerekse rehabilitasyon merkezlerinin ciddi boyutlarda denetim eksikliği olduğu

söylenbilir. Ayrıca engelli çocuklara yönelik toplumsal farkındalık yaratma çalışmalarının ülkemizde yetersiz olduğu da söylenbilir. Dolayısıyla toplumun engelli bireylere karşı sergiledikleri olumsuz bakış ve tutumun değiştirilmesi için toplumun her kesimine yönelik farkındalık yaratma çalışmaları yapılmalıdır.

Engelli bireylerin her geçen gün arttığı bir toplumda yaşamaktayız. O halde toplumun her kesiminin engelli bireyler ile bir arada yaşama kültürüne sahip olması gerekir. Bu da bizlerden farklı gelişen bireylerin farklılıklarını anlamaya çalışarak, onların ihtiyaçlarına uygun koruyucu önlemlerin alınması ve toplumsal algının değiştirilmesi ile mümkündür. Ayrıca farklılıklara saygılı, farklılıkları ile bir arada yaşama kültürüne sahip bireylerin yetişmesine her geçen gün biraz daha fazla ihtiyaç duyulduğu da unutulmamalıdır. Dolayısıyla sosyal yaşamın her alanının, herkes için eşit ve adil yaşanabilir hale gelmesi için devlet ve toplum olarak bir bütün halinde farklılıklarımıza karşı ciddi tutum değişikliğine gidilmesi zorunludur.

Abdurrahman MENGİ
(Doktora Öğrencisi)

KAYNAKÇA

- 1- BİRKAN, Bünyamin, “Otizmi Olan Çocuklar ve Eğitimi” İç., *Genel Eğitim Okullarında Özel Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim*; (Editör, Gönül Akçamete), Kök Yayınları, Ankara, 2009.
 - 2- DARICA, Nilüfer,-GÜMÜŞCÜ, Şebnem,-ABİDOĞLU, Ülkü, *Otizm ve Otistik Çocuklar*, Özgür Yayınları, İstanbul, 2005.
 - 3- KAYAOĞLU, Hülya-GÖRÜR, *Özlem, Otistik Çocuklar Nasıl Öğrenir?*, Epos Yayınları, Ankara, 2008.
 - 4- ÖZSOY, Yahya - ÖZYÜREK, M. - ERİPEK, S., *Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar “Özel Eğitime Giriş”*, Karatepe Yayınları, Ankara, 1996.
 - 5- ÖZBEY, Çetin, *Otizm ve Otistik Çocukların Eğitimi*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2005.
 - 6- SUCUOĞLU, Bülbin, *Zihin Engelliler ve Eğitimi*, Kök Yayınları, Ankara, 2009.
 - 7- YAZGAN, Yankı, *Düşe Kalka Büyümek*, Epsilon Yayınları, İstanbul, 2004.
 - 8- 2916 Sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu
 - 9- 573 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname
 - 10- 2006 Özel Eğitim Hizmetler Kanunu
- <http://www.ozida.gov.tr>
<http://www.meb.gov.tr>